

Медвідь

Андрій Богданович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії держави і права
Львівського торговельно-економічного
університету

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Case of Brogan and Others v. the United Kingdom. Application no. 11386/85. Judgment of 29 November 1988. The European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57450>.
4. Case of R.M.D. v. Switzerland. 81/1996/700/892. Judgment of 26 September 1997. The European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58100>.
5. Case of Mooren v. Germany. Application no. 11364/03. Judgment of 29 November 1988. Grand Chamber. The European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93528>.
6. Case of Frasiak v. Poland. Application no. 22933/02. Judgment of 5 January 2010. Fourth Section. The European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96453>.
7. Case of Bezicheri v. Italy. Application no. 11400/85. Judgment of 26 September 1989. The European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57439>.
8. Case of Musiał v. Poland. Application no. 24557/94. Grand Chamber Judgment of 25 March 1999. The European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58225>.
9. Case of E. v. Norway. Application no. 11701/85. Judgment Strasbourg 29 August 1990. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57634"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
10. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України». Заява № 42310/04. Рішення від 21 квітня 2011 року. Європейський суд з прав людини. Офіційний вісник України від 21.11.2011 р., № 88, стор. 188, стаття 3225.
11. Справа «Харченко проти України». Заява № 40107/02. Пілотне Рішення від 10 травня 2011 року. Європейський суд з прав людини. Страсбург. Офіційний вісник України від 29.08.2011 — 2011 р., № 64, стор. 81, стаття 2529.
12. Справа «Сергій Волосяк проти України» (Заява № 1291/03). Рішення від 12 червня 2009 року. Європейський суд з прав людини. П'ята секція. Страсбург URL: <http://www.c50.com.ua/practice/rishepnyu-shchodo-suti-u-spravi-sergii-volosyuk-proty-ukrayiny-vid-12-cheravnua-2009-roku-po>.

ЩОДО ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ СУДОВОЇ ПЕРЕВІРКИ ПРАВОМІРНОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Право кожної людини на свободу та особисту недоторканність яке гарантоване як статтею 29 Конституції України [1], так і статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2] (надалі - Конвенція) беззаперечно є одним із найбільш важливих та невідчужуваних прав людини. Потреба застосування додаткових заходів щодо конституційного та законодавчого гарантування вказаного основоположного права людини, продиктована не лише масовими фактами його порушення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, але й невтішною статистикою справ розглянутих Європейським судом з прав людини (надалі - ЄСПЛ) проти України.

З огляду на це, актуальним є дослідження положень Конвенції та Конституції України щодо регламентації ними розумних строків судової перевірки правомірності позбавлення свободи людини, а також судової практики їх застосування.

Порівнюючи юридичний зміст положень пункту 4 статті 5 Конвенції та частини 5 статті 29 Конституції України пригадаємо, що відповідно до конвенційного положення «Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним» [2]. У свою чергу, конституційний припис наголошує: «Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання» [1].

Як ми можемо пересвідчитися, хоча наведені положення спрямовані на забезпечення одного і того ж права людини, зокрема права на судову перевірку правомірності позбавлення свободи (внаслідок арешту, тримання під вартою або затримання), проте їх формулювання містять окремі істотні відмінності. Зокрема, на відміну від Конституції України, положення Конвенція безпосередньо вказують на обов'язок суду саме «без зволікання»

встановити законність затримання і

прийняти рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Надаючи тлумачення терміну «без зволікань» застосованого у пункті 4 статті 5 Конвенції для окреслення строку здійснюваної судової перевірки, Європейський суд з прав людини вказує, що «цей термін (французькою - à bref délai - «в короткий строк») вказує на менший ступінь терміновості, аніж поняття «негайно» (французькою – aussitôt – «негайно»), що вживається у § 3 статті 5» (рішення у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» [3, п. 59]). Водночас, «термін «без зволікань» не можливо визначити абстрактно», і «...він визначається у світлі обставин конкретної справи» (рішення ЄСПЛ у справі «Р.М.Д. проти Швейцарії» [4, п. 42]).

Поряд із цим, ЄСПЛ вказує, що «при оцінці невідкладності судового розгляду, що вимагається § 4 статті 5, мають бути взяті до уваги фактори схожі на ті, які стосуються вимоги проведення судового розгляду в межах розумного строку згідно зі статтями 5 § 3 та 6 § 1 Конвенції: наприклад, ретельність відповідних органів влади, будь-яка затримка з вини ув'язненого чи інші фактори, що спричинили затримку, за які держава не несе відповідальність» (рішення Великої Палати у справі «Моорен проти Німеччини» [5, п. 106]). Проте, слід зазначити, що у всіх випадках коли мова йде про свободу особи, Суд додержується жорстких стандартів стосовно дотримання державою вимоги невідкладності судового перегляду законності тримання під вартою. Відтак, ЄСПЛ наголошує, що «навіть у випадку складних справ, існують фактори, що вимагають від органів державної влади прискореного розгляду законності тримання під вартою, в тому числі презумпція невинуватості у випадку попереднього ув'язнення» (рішення у справі «Фрасік проти Польщі» [6, п. 63], а «попереднє ув'язнення у кримінальних справах вимагає коротких проміжків часу між відповідними перевірками» (рішення у справі «Безичері проти Італії» [7, п. 21]).

Водночас, якщо очевидно, що «період часу до прийняття рішення несумісний з поняттям «невідкладності», Суд пропонує державі пояснити причини затримки або вказати на виключні обставини, які б його виправдовували» (рішення Великої Палати у справі «Мусіал проти Польщі» [8, п. 44]), але «ані надмірне робоче навантаження, ані відпустка не можуть виправдати період бездіяльності судових органів» (рішення у справі «Е. проти Норвегії» [9, п. 66]).

Поряд із цим, з приводу фактів порушення вітчизняними судами п. 4 ст. 5 Конвенції, стосовно власне строків здійснення процедури перевірки правомірності позбавлення свободи особи, варто навести такі приклади. Так, у рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ констатував вказане порушення та зазначив, що «судовий розгляд питання тримання заявника під вартою (який вважається досудовим триманням до винесення судом рішення по суті справи) залежав від графіка судових засідань у справі, оскільки Кримінально-процесуальний кодекс не відрізняє заяву про звільнення з-під варти від будь-яких інших заяв, які розглядаються під час судових засідань судом першої інстанції» [10, п. 248].

А, у пілотному рішенні у справі «Харченко проти України» ЄСПЛ встановив що клопотання заявника про звільнення з-під варти було розглянуте судом лише через 19 днів з моменту його подання, та у зв'язку з цим, зауважив: «видається, що швидкість розгляду питання законності тримання заявника під вартою залежала від дати судового засідання в його справі, що за обставин цієї справи було на шкоду інтересам заявника і є проблемою, яка постійно виявляється у справах проти України» [11, п. 86].

Зважаючи на це, та додатково покликаючись на рішення у справі «Сергій Волосюк проти України» [12, п. 57, 58] та інших справах, ЄСПЛ зазначає: «вбачається, що забезпеченню невідкладності розгляду питання законності тримання під вартою заважає те, що такий розгляд пов'язаний з іншими процесуальними заходами, що вживаються у кримінальній справі заявника протягом розслідування і судового розгляду справи, хоча такі процесуальні заходи не обов'язково можуть збігатися з необхідністю без зволікання і з розумною періодичністю вирішувати питання про подальше тримання заявника під вартою»

[11, п. 100]. Тому, на думку Європейського суду з прав людини «національні органи повинні розв'язати ці проблеми, щоб не допустити подальших повторюваних скарг щодо цього питання» [11, п. 100].

На підставі викладеного ми доходимо висновку, що на відміну від положень пункту 4 статті 5 Конвенції, частина 5 статті 29 Конституції України безпосередньо не закріплює обов'язок суду «без зволікань» встановити законність затримання під час судового оскарження особою правомірності її позбавлення свободи. Водночас, вітчизняні суди у своїй практиці значною мірою допускають порушення розумних строків судового перегляду законності тримання під вартою особи, що спричиняє значну кількість порушень права людини на свободу в Україні.